

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ มโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์ของภาคใต้ ด้วยทฤษฎี มโนอุปลักษณะของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980, 2003) และศึกษาหน้าที่ ของมโนอุปลักษณะในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์ ตามแนววจนปฏิบัติศาสตร์โดยอาศัย แนวคิดของโกทลี (Goatly, 1998) ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเก็บรวบรวมจากหนังสือชุดประเภทตำรา ยาและตำราการแพทย์ที่ได้รับการปริวรรตแล้วจำนวน 137 ฉบับ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานเบื้องต้น ว่า มโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้เกี่ยวพันกับภูมิปัญญาและบริบททางสังคม วัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. มโนอุปลักษณะโรคในภาษาไทยถิ่นใต้

ผลการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณะที่ใช้พูดถึงโรคในตำรายาและตำราการแพทย์ของ ภาคใต้ พบว่า สามารถสะท้อนให้เห็นมโนอุปลักษณะหรือมุมมองที่ผู้ใช้ภาษาใช้ทำความเข้าใจโรค จำนวน 7 มโนอุปลักษณะ ได้แก่

1. [โรคเป็นมนุษย์]
2. [โรคเป็นวัชพืช]
3. [โรคเป็นสัตว์ร้าย]
4. [โรคเป็นไฟ]
5. [โรคเป็นสิ่งสกปรก]
6. [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณของธาตุ]

7. [โรคเป็นภูตผี]

มโนอุปลักษณ์ทั้ง 7 แบบ สามารถเชื่อมโยงคู่คุณสมบัติเชิงโครงสร้างระหว่างมโนทัศน์ที่เป็นต้นทางของการเปรียบเทียบกับมโนทัศน์โรคซึ่งเป็นมโนทัศน์ปลายทางของการเปรียบเทียบได้อย่างเป็นระบบ และมโนอุปลักษณ์เหล่านี้สะท้อนมุมมองที่ใช้ทำความเข้าใจคุณสมบัติต่างๆ ของมโนทัศน์โรคในด้านที่ต่างกัน ดังนี้

1. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นเหมือนมนุษย์ การดำเนินของโรคในระยะต่างๆ เปรียบเป็นการเจริญเติบโตตามวัยของมนุษย์ ชนิดของโรคเปรียบเป็นเพศชาติพันธุ์ สถานภาพของมนุษย์ โรคประจำตัวเปรียบเป็นเจ้าของบ้าน การแพร่กระจายของโรคเปรียบเป็นการมีบริวารหรือลูกหลาน ความเรื้อรังของโรคหรือการเกิดโรคแทรกซ้อนเปรียบเป็นการมาเยี่ยมเยียนของแขก และการรักษาโรคเปรียบเป็นการสื่อสารที่เชื่อฟังหรือไม่เชื่อฟังกันของมนุษย์หรือเป็นการลงโทษของผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย

2. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นเหมือนวัชพืช การป่วยเป็นโรคเปรียบเป็นการขึ้นหรือออกงามของพืช ลักษณะของเมล็ดตมหรือก่อนเนื้อของโรคเปรียบเป็นหัวหรือยอดของต้นพืช และการรักษาโรคเปรียบเป็นการถอน เติด หรือตัดรากของต้นพืช

3. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นเหมือนสัตว์ร้าย ผู้ป่วยเปรียบเป็นผู้ที่ถูกสัตว์ทำร้าย ชนิดของโรคเปรียบเป็นเพศพันธุ์ของสัตว์ การป่วยเป็นโรคเปรียบเป็นการขบกัดของสัตว์ และการแพร่กระจายของโรคเปรียบเป็นความสามารถในการเคลื่อนที่ของสัตว์

4. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นเหมือนไฟ การป่วยเป็นโรคเปรียบเป็นการลุกไหม้ของไฟ การลุกลามของโรคเปรียบเป็นการแพร่กระจายของไฟ อาการของโรคเปรียบเป็นผลของการสัมผัสกับไฟ และการรักษาโรคเปรียบเป็นการดับไฟ

5. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นสิ่งสกปรก สิ่งขับถ่ายที่ผิดปกติดันเนื่องมาจากอาการของโรคเปรียบเป็นคุณลักษณะของสิ่งสกปรก การรักษาโรคเปรียบเป็นการทำความสะอาด ยาที่ใช้รักษาโรคเปรียบเป็นอุปกรณ์ทำความสะอาด และแพทย์เปรียบเป็นผู้ทำความสะอาด

6. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ สาเหตุของการเกิดโรคเปรียบเป็นการกำเริบ/แตก/พิการ/หย่อนของธาตุ อาการของโรคที่มองเห็นหรือจับต้องได้เปรียบเป็นคุณสมบัติทางกายภาพของธาตุ และการรักษาโรคเปรียบเป็นการปรับ/บำรุงธาตุให้สมบูรณ์

7. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี]

สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองโรคเป็นภูตผี การแสดงอาการของโรคหรือป่วยเป็นโรคเปรียบเป็นการเข้าสิงของภูตผี การหายป่วยเปรียบเป็นการพ้นจากภาวะถูกสิง และผู้ป่วยเปรียบเป็นผู้ที่ถูกสิง

2. หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์โรคในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์

การวิเคราะห์หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์โรค จำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์ประกอบการสื่อสาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้การวิเคราะห์หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์มีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ตำรายาและตำราการแพทย์มีผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสารคือ ผู้เขียนและผู้ศึกษาตำรา ซึ่งเป็นบุคคลในแวดวงอาชีพแพทย์ทั้งสองฝ่าย ตำรายาและตำราการแพทย์มีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรค อย่างไรก็ตาม บางกรณีผู้ศึกษาตำราอาจมีพื้นฐานความรู้และประสบการณ์มากน้อยต่างกัน ผู้เขียนจึงใช้เครื่องมือที่หลากหลายเพื่อช่วยทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคและการรักษาโรค โดยอุปลักษณ์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่ามาใช้เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจแก่ผู้ศึกษา และประเภทของการสื่อสารที่เป็นตำรายังส่งผลให้ภาษาและน้ำเสียงที่ใช้มีลักษณะจริงจังและเป็นทางการ อย่างไรก็ตาม การทำ

ความเข้าใจความรู้ความคิดเกี่ยวกับโรคและการรักษาโรคที่ถูกต้อง ผู้ร่วมสื่อสารจำเป็นต้องมีความรู้บางส่วนร่วมกัน ซึ่งจะเป็นบรรทัดในการปฏิสัมพันธ์และตีความเพื่อให้เข้าใจองค์ความรู้

เมื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบการสื่อสารแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงหน้าที่ของมโนอุปลักษณะโรคในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์ พบว่ามีด้วยกัน 3 ด้าน สรุปได้ดังนี้

2.1 หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด แบ่งได้เป็น 4 ประการ

1) ทำหน้าที่อธิบายความ โดยเป็นแนวเทียบในเชิงรูปธรรมเพื่อให้เข้าใจมโนทัศน์โรคที่เป็นนามธรรมได้ชัดเจน ซึ่งมีมโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้ ได้แก่ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นมนุษย์] [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นสัตว์ร้าย] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] และ [โรคเป็นภูตผี]

2) ทำหน้าที่สร้างแบบจำลองความคิด มโนอุปลักษณะทำหน้าที่สะท้อนภาพบางอย่างที่มนุษย์เคยมีประสบการณ์ในการรับรู้และเข้าใจมาก่อน เพื่อโยงไปสู่การทำความเข้าใจในสิ่งใหม่หรือสิ่งที่ซับซ้อนด้วยภาพของประสบการณ์เดิม มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่ได้เด่นชัด คือ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นไฟ] และ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ]

3) ทำหน้าที่เปลี่ยนมุมมอง มโนอุปลักษณะทำหน้าที่เน้นคุณสมบัติบางประการของสิ่งที่ถูกเปรียบ ซึ่งผู้รับสารอาจไม่ได้สังเกตหรือให้ความสำคัญมาก่อนให้โดดเด่นขึ้น ส่งผลให้ผู้รับสารเกิดมุมมองใหม่ต่อสิ่งที่ถูกเปรียบ มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่ในลักษณะนี้ คือ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นมนุษย์] [โรคเป็นภูตผี]

4) ทำหน้าที่เสริมความ มโนอุปลักษณะทำหน้าที่เสริมความในปริบทแก้คำหรือข้อความที่นำมาก่อน เพื่อเสริมความหมายให้ชัดเจนหรือมีความหมายได้ครอบคลุมขึ้น มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้ ได้แก่ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นสัตว์ร้าย] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] และ [โรคเป็นภูตผี]

2.2 หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ แบ่งได้เป็น 2 ประการ

1) ทำหน้าที่ลดความรู้สึกรุนแรง การกล่าวถึงโรคด้วยมุมมองอื่นหรือทำความเข้าใจด้วยการใช้มโนอุปลักษณะช่วยลดความรู้สึกที่ดูน่ากลัวหรือรุนแรงของโรคได้ จึงอาจสร้าง

เสริมกำลังใจหรือทำให้ผู้ศึกษาดำรงมองว่าการบำบัดโรคไม่ใช่สิ่งที่ยากเกินความสามารถ
มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้ได้เด่นชัด คือ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นมนุษย์]

2) ทำหน้าที่เน้นความรู้สึกที่จริงจัง มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้จะปรากฏ
ในรูปของถ้อยคำอุปลักษณะที่มีลักษณะกล่าวเกินจริง เพื่อเน้นให้ผู้รับสารเห็นว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ
ความรู้สึกที่ถูกขับเน้นนี้ทำให้ผู้ศึกษาดำรงเกิดความใส่ใจต่อความหมายของสารมากขึ้น
มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่ง
สกปรก] และ [โรคเป็นภูตผี]

2.3 หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ แบ่งได้ 2 ประการ

1) ทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องในเนื้อความ ความสัมพันธ์ของการ
เชื่อมโยงคู่คุณสมบัตินั้นระหว่างมโนทัศน์ต้นทางของการเปรียบและมโนทัศน์ปลายทางของการเปรียบ
ในระดับปริชาณที่เป็นระบบ เมื่อนำมาใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับโรคจึงสร้างเอกภาพและ
สัมพันธ์ภาพให้เกิดขึ้นแก่เนื้อความได้ มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็น
มนุษย์] [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์
ของธาตุ] และ [โรคเป็นภูตผี]

2) ทำหน้าที่สร้างศัพท์เรียกชื่อโรค มโนอุปลักษณะเกิดจากการมองเห็น
ลักษณะเด่นบางประการที่มีร่วมกันระหว่างวงมโนทัศน์สองวง ดังนั้น การนำคำของวงมโนทัศน์
หนึ่งไปใช้อธิบายถึงลักษณะของอีกมโนทัศน์หนึ่ง ย่อมแสดงว่าคำเหล่านั้นสามารถสะท้อนลักษณะ
เด่นบางประการที่มีร่วมกันของทั้งสองมโนทัศน์ได้ ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้จึงถูกนำมาใช้เป็น
ศัพท์เรียกชื่อโรค เพื่อแสดงลักษณะสำคัญบางประการของโรค ที่สามารถสื่อความทันทีโดยใช้
ถ้อยคำที่จำกัดและเอื้อต่อการจดจำ มโนอุปลักษณะที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็น
มนุษย์] [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นสัตว์ร้าย] และ [โรคเป็นไฟ]

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์มโนอุปลักษณะในภาษาถิ่นได้จากตำรายาและ
ตำราการแพทย์ดังที่ได้เสนอมานี้โดยลำดับแล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่า ผลการวิจัยที่ได้เป็นไปตาม

สมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ มโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ดังนี้

การใช้มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] เป็นสิ่งบ่งชี้สำคัญที่แสดงถึงภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยที่สั่งสมมาเพื่อทำความเข้าใจโรคของผู้ใช้ภาษา เนื่องจากความเจ็บป่วยที่เกิดจากโรค เป็นสภาวะธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ในทุกช่วงชีวิตเช่นเดียวกับการเกิดและการตาย โดยที่ความเจ็บป่วยจากโรคย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานและอาจเป็นสัญญาณของความตายที่นำไปสู่ความสูญเสียและโศกเศร้าอาดูร มนุษย์ในทุกสังคมจึงพยายามคิดค้น พัฒนาระบบการแก้ปัญหาหรือวิธีการป้องกันและรักษาโรคมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อจากประสบการณ์ของสมาชิกรุ่นต่าง ๆ ภายในสังคม ดังที่อรรถ วิทยาลัยและกาญจนา แก้วเทพ (2523 : 1) กล่าวว่า “ทุกสังคมมีเป้าหมายที่สำคัญตรงกันประการหนึ่ง คือ ความยืนยาวของชีวิต การมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บของสมาชิกในสังคม” ด้วยเหตุนี้ ระบบหรือวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพของภาคใต้ย่อมได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดและพัฒนาต่อกันมาในกลุ่มสังคม โดยแนวคิดเรื่องธาตุทั้ง 4 ที่เป็นองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์เป็นความรู้ที่ช่วยให้เข้าใจเรื่องรูปร่างและการทำงานของร่างกาย เข้าใจสาเหตุและอาการของโรค เข้าใจเรื่องยาดลดจนพิษยา และเข้าใจเรื่องรักษาโรคว่าหายเพราะเหตุใด ตายเพราะเหตุใด ความรู้ที่เป็นระบบเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ที่ได้รับมาจากคติพุทธ เรียกว่า ติกิจฉา (ประทีป ชุมพล, 2541 : 126-129) ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลและเป็นปึกแผ่นในพื้นที่ภาคใต้ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 (สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547 ค. : 70) และมีบทบาททำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมีแบบแผนและการอธิบายที่เป็นระบบมากขึ้น มุมมองเกี่ยวกับโรคในมโนอุปลักษณะ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] จึงถูกถ่ายทอดผ่านแพทย์ซึ่งเป็นผู้เขียนตำรายาและตำราการแพทย์ที่ใช้ในการวิจัยนี้

มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นภูตผี] ก็เป็นมุมมองที่ก่อรูปขึ้นจากคตินิยมดั้งเดิมด้านความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับทวด¹ ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านาง ความเชื่อ

¹ ดวงวิญญาณของบรรพชนหรือผู้มีบุญวาสนาที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังคงอยู่ในประจำถิ่น และปรากฏตัวให้เห็นได้ในรูปของคน สัตว์ ต้นไม้ หรือไม่มีรูป

เกี่ยวกับผี ซึ่งชาวบ้านภาคใต้เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังอำนาจสามารถดลบันดาลให้เป็นไป ทั้งในทางที่ดีและในทางชั่วร้าย ทว่า ภูตผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์บางอย่างเป็นสิ่งไม่ดีหรือเป็นสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดเภทภัยไข้เจ็บแก่ผู้คน (ชัยวุฒิ พิชยะกุล, 2547 : 390-391) ด้วยเหตุนี้ การเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ โดยไม่อาจหาสาเหตุหรืออธิบายได้ด้วยเหตุและผลอย่างชัดเจน จึงถูกมองเป็นความลึกลับ และอุปโลกน์ให้เป็นภูตผีหรือวิญญาณร้ายที่มากกระทำแก่ผู้ป่วย อนึ่ง ความคิดลักษณะนี้ผูกพันอยู่กับสังคมดั้งเดิมและนับเป็นอุปลักษณะแรก ๆ ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับ มโนทัศน์โรค ดังที่ ซันเทค (Sontag, 1990 : 43) พบอุปลักษณะลักษณะนี้เช่นกันในมหากาพย์ อีเลียดและโอดิสซีย์ที่เปรียบโรคเป็นการบันดาลของปีศาจหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ในเหตุผลที่ภาษา และวัฒนธรรมท้องถิ่นยังยึดโยงกับความคิดความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก ผู้ใช้ภาษาจึงยังคงใช้ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นภูตผี] ในการอธิบายเกี่ยวกับโรค

ทั้งนี้ หากพิจารณาในด้านพัฒนาการของมุมมองที่ใช้ทำความเข้าใจเกี่ยวโรคในกรณีของมโนอุปลักษณะ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] กับ [โรคเป็นภูตผี] นั้นจะเห็นได้ว่า ทั้งสองมโนอุปลักษณะนี้มุ่งเน้นไปที่การอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดโรค ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] น่าจะเป็นชุดความรู้ใหม่ที่เข้ามาแทนที่การอธิบายถึงสาเหตุการเกิดโรคได้อย่างเป็นระบบมากกว่ามโนอุปลักษณะ [โรคเป็นภูตผี] แบบเดิม มโนอุปลักษณะทั้งสองนี้จึงอาจเป็นข้อบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนผ่านของแนวความคิดจากความเชื่อดั้งเดิมในรูปอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติไปสู่แนวความคิดแบบพุทธที่เข้ามาในพื้นที่ภาคใต้ หรือในระบบคิดของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้นั่นเอง

นอกจากนั้น มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] น่าจะเกี่ยวพันกับความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณข้างต้น เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณต่าง ๆ มีอำนาจที่สามารถปรากฏให้รับรู้ได้ ในรูปของสัตว์ด้วย ดังที่ปรากฏความเชื่อเรื่องทวดที่เป็นสัตว์หลายประเภทในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วภาคใต้ เช่น ทวดงู ทวดช้าง ทวดปลวก ทวดเหล่านี้เปรียบได้กับเทวดาอารักษ์ประจำถิ่น โดยเชื่อว่าหากมีการเช่นสรวงบูชาทวดแล้วจะก่อให้เกิดความรุ่งเรืองและได้รับความคุ้มครองตามมา ตรงกันข้ามหากมีการลบหลู่หรือล่วงละเมิดก็จะได้รับโทษ รวมถึงความวิบัติในไม่ช้า (เอมอร บุญช่วย, 2544) การอธิบายโรคด้วยมุมมองของสัตว์ร้ายที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยแก่ร่างกาย หรือเข้ามาอาศัยก่อกินในร่างกาย (เช่น ปวงงู ชางช้าง กระษัยปลวก) จึงน่าจะเป็นมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงกับความลึกลับของอำนาจจิตวิญญาณที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น และโดยมากแล้วสัตว์ที่ถูก

เชื่อมโยงให้เกี่ยวข้องกับความเชื่อจิตวิญญาณและความเจ็บป่วยก็เป็นสัตว์ที่พบได้ตามสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น

ทั้งนี้ ในเหตุผลเบื้องหลังของความเชื่อนี้อาจมองได้ว่าเป็นระบบคิดที่สะท้อนมาจากความคิดที่คนมีต่อธรรมชาติ เนื่องจากในสังคมประเพณีคนเข้าไปสัมพันธ์กับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติ ผลของการเข้าไปสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ทำให้มนุษย์ยอมรับการมีอยู่ของธรรมชาติและมองว่าชีวิตมนุษย์อยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจธรรมชาติ โดยแต่เดิมสุดก็เป็นอำนาจของผีลักษณะต่างๆ ดังนั้น ในด้านหนึ่งที่มนุษย์อยู่รอดได้ด้วยการอาศัยปัจจัยต่างๆ จากธรรมชาติ ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งก็จำเป็นต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติให้คงไว้ ในแง่มุมนี้เอง ที่อาจก่อกำเนิดเป็นผีจากธรรมชาติในลักษณะต่างๆ เพื่อให้สามารถพิทักษ์ธรรมชาติในฐานะทรัพยากรสำคัญของการดำรงชีพไว้ การกระทำล่วงละเมิดหรือลบหลู่ต่อทวดข้างต้นจึงเป็นการจำกัดขอบเขตการใช้สิทธิ์ในทรัพยากรของธรรมชาติ รวมถึงการรักษาสภาพนิเวศของธรรมชาตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ความรู้เรื่องธาตุจากพุทธศาสนา ความเชื่อจิตวิญญาณจากธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในบริบทของสังคมวัฒนธรรมภาคใต้ มิได้เป็นประโยชน์โดยตรงต่อการจัดการหรืออธิบายปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยที่สะท้อนผ่านการไข่มโนอุปลักษณ์เท่านั้น เนื่องจากสุริวงค์พงศ์ไพบูลย์ (2547 ค. : 82) พบว่า แนวคิดและคตินิยมที่เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้เอง ประการหนึ่งคือการใช้อำนาจของความเชื่อศรัทธามาสร้างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ให้แก่ตนเองของคนบางกลุ่ม ดังที่ว่า

“บุคคลบางกลุ่มใช้อุบายสร้างพื้นที่และเวทีให้แก่ตนเอง โดยอาศัยวรรณกรรมเป็นสื่อเพื่อให้ประชาชนในกลุ่มเป้าหมายมีความศรัทธาเชื่อถือแก่ตนยิ่งขึ้น เช่น หมอผู้รักษาไข้ ด้วยยา/ด้วยเวทมนตร์คาถา อาศัยคตินิยมที่ชาวบ้านมีต่อเทวนิยม พุทธานุภาพนิยม และชาตินิยมที่มีอยู่ก่อนแล้ว มาใช้เป็นฐานเพื่อสร้างความศรัทธาเชื่อถือให้แก่ตนเอง² โดยอ้างว่าตนได้รับอาณัติจากบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น จนตนได้รับทั้งความรู้และพลังอำนาจอันเกิดจากการรวมพลังอำนาจจิตทั้งของตน ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์...ให้เป็น

² เน้นโดยผู้วิจัย

ตัวแทนทำหน้าที่เป็นหมอเฒ่าประกอบพิธีกรรมแทนเพื่อการบำรุงบำเรอขวัญ
ทำหน้าที่เป็นหมอเอกปลุกเสกบำบัดขจัดภัยทั้งปวง หรือกระทำให้เกิด
มหิทธานุภาพทั้งปวง...”

จะเห็นได้ว่า แนวคิดและคตินิยมที่สัมพันธ์กับความเจ็บป่วยและการรักษาโรค เป็นสิ่ง
ที่ปรากฏอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา โดยนอกจากจะนำมาใช้เป็น
ประโยชน์ในการทำความเข้าใจโรคดังผลการศึกษาที่พบในการวิจัยนี้แล้ว ในอีกด้านหนึ่งยังถูก
ประกอบสร้างเป็นวาทกรรมเชิงอำนาจของแพทย์อีกด้วย พฤติการณ์เช่นนี้สุธิงศ์ให้ความเห็นว่า
เป็นแนวคิดและคตินิยมที่พัฒนาขึ้นมาภายในสังคมภาคใต้เอง ซึ่งอาจจะพบได้ในท้องถิ่นอื่นด้วย
เช่นกัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้ที่พบข้างต้นยึดโยง
อยู่กับภูมิปัญญาที่สั่งสมตกทอดมาของท้องถิ่น และภูมิปัญญาเหล่านี้ยังมีพลวัตในการปรับเปลี่ยน
ให้สามารถทำหน้าที่ภายในสังคมได้อย่างหลากหลายไม่ใช่เฉพาะการสะท้อนมุมมองการทำความเข้าใจ
เข้าใจเกี่ยวกับโรคในลักษณะของมโนอุปลักษณ์เท่านั้น

นอกจากมโนอุปลักษณ์ข้างต้นเหล่านี้ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] ก็เป็น
มโนอุปลักษณ์ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมเกษตรซึ่งเป็นรากดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยประสบการณ์ของ
การทำเกษตรกรรมได้สะท้อนมุมมองของการจำแนกต้นพืชที่ทำการเพาะปลูกกับต้นพืชที่ไม่ได้
ปลูก แต่ก็งอกหรือขึ้นมาเองอย่างเช่นวัชพืช ประสบการณ์เชิงทัศนคติเช่นนี้จึงนำมาใช้พูดถึงโรคที่
ปรากฏขึ้นอย่างไม่ได้ปรารถนาหรือตั้งใจปลูกนั่นเอง โดยภาพรวมแล้ว มโนอุปลักษณ์ในภาษาไทย
ถิ่นใต้ที่พบจึงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา

นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่พบยังมีข้อสังเกตอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึง ดังนี้

1. มโนอุปลักษณ์ที่พบในการวิจัยนี้ สอดคล้องกับความคิดของเลคอฟและจอห์นสัน
(Lakoff and Johnson, 1980 ; Johnson, 1987) ที่ให้ความสำคัญของประสบการณ์และการ
เข้าใจประสบการณ์ของมนุษย์ว่าเป็นพื้นฐานให้เกิดอุปลักษณ์ โดยเน้นไปที่ประสบการณ์ทาง
ร่างกายของมนุษย์ (embodied experience) เช่น การเดิน ยืน นั่ง นอน ริ่ง กิน และประสบการณ์
ที่ร่างกายมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งอื่น ประสบการณ์เหล่านี้เป็นประสบการณ์พื้นฐานซึ่งอยู่ใกล้
ตัวมนุษย์ เป็นประสบการณ์ที่ช่วยสร้างภาพในระบบความคิดของมนุษย์ได้ โดยเฉพาะ

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] ที่นำเอาประสบการณ์ของร่างกายในการจับ สัมผัส มาเปรียบเทียบกับ การป่วยเป็นโรค และมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ที่นำเอาประสบการณ์การทำความ สะอาดสิ่งสกปรกมาเปรียบเทียบกับ การรักษาโรค การใช้มโนอุปลักษณ์เหล่านี้จึงอาจเป็น สิ่ง บังชี้ถึงประสบการณ์ที่เป็นสากล เช่น ชาวอินเดียตอนเหนือก็ใช้อุปลักษณ์การจับมาเปรียบเทียบกับ ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากอาการของโรค ดังที่พบในการศึกษาของเพนสันและคณะ (Penson et al., 2004) และเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ใช้ประสบการณ์ทางร่างกายในการทำความเข้าใจ เรื่องอื่น ๆ โดยเป็นการสร้างระบบความคิดจากประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมอันเป็นแนวคิดสำคัญ ในทางภาษาศาสตร์ปริชาน

2. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] และ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] ในการวิจัยนี้เป็น มโนอุปลักษณ์ที่พบในการศึกษาอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคมะเร็งในภาษาไทยของวรวรรณา เพ็ชรกิจ (2551) ด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มโนอุปลักษณ์ทั้งสองเป็นมโนทัศน์พื้นฐานที่สามารถขยาย ไปสู่การทำความเข้าใจมโนทัศน์โรคของคนไทยได้ ทั้งนี้ หากมีการศึกษาเกี่ยวกับอุปลักษณ์โรค เพิ่มมากขึ้นอาจทำให้เห็นมโนทัศน์ร่วมที่คนไทยนำมาใช้ทำความเข้าใจโรคได้มากกว่าในขณะนี้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาอุปลักษณ์โรคในภาษาไทยถิ่นใต้ การ อธิบายมโนทัศน์โรคด้วยมโนอุปลักษณ์ส่วนใหญ่ที่พบในการวิจัยนี้จึงสัมพันธ์กับฐานของบริบท สังคมท้องถิ่น ทำให้มโนอุปลักษณ์แบบอื่นนอกเหนือจาก 2 แบบข้างต้นที่พบในงานวิจัยนี้ไม่พบใน การศึกษาของวรวรรณา ได้แก่ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] และ [โรคเป็นภูตผี] ขณะที่งานวิจัยของวรวรรณา เป็นการศึกษามโนอุปลักษณ์โรคมะเร็งในบริบทของการแพทย์สมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจาก ตะวันตก มโนอุปลักษณ์ส่วนมากที่พบจึงทำให้วรวรรณาสรุปผลการศึกษาว่าสอดคล้องกับ มโนอุปลักษณ์ที่ใช้ในภาษาอังกฤษ โดยที่มโนอุปลักษณ์เหล่านั้นไม่พบในการวิจัยนี้ ได้แก่ มโนอุปลักษณ์ “โรคมะเร็งเป็นการทำสงคราม” “การรักษาโรคมะเร็งเป็นการแข่งขัน” เป็น มโนอุปลักษณ์ที่สอดคล้องกับศึกษาของฟเลชแมน (Fleischman, 2003) ส่วนมโนอุปลักษณ์ “โรคมะเร็งเป็นวัตถุแปลกปลอม” “การรักษาโรคมะเร็งเป็นการเดินทาง” ก็สอดคล้องกับ การศึกษาของกิบส์และแฟรงค์ (Gibbs and Frank, 2002) และ “โรคมะเร็งเป็นเชื้อโรค” สอดคล้องกับงานของเวียส (Weiss, 1997) “โรคมะเร็งเป็นภัยวิบัติ” สอดคล้องกับงานวิจัยของ โบวเกอร์ (Bowker, 1996) และทิวเซอร์ (Teucher, 2002)

ทั้งนี้ ในส่วนของมโนอุปลักษณะเกี่ยวกับสงคราม ซึ่งแพร่หลายในภาษาเกี่ยวกับการแพทย์และการเจ็บป่วยในภาษาอังกฤษ รวมทั้งพบในภาษาไทยดังผลการวิจัยของวรรณานันต์ แต่ในการวิจัยนี้ไม่พบมโนอุปลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เนื่องจากมโนอุปลักษณะที่พบในการใช้ภาษาถิ่นใต้ของแพทย์น่าจะได้รับอิทธิพลจากทัศนคติแพทย์แผนไทย ที่มองว่าความเจ็บป่วยหรือโรคจะเกิดขึ้นแก่ร่างกายก็ต่อเมื่อธาตุทั้ง 4 ซึ่งเป็นองค์ประกอบของร่างกายเกิดความไม่สมดุลขึ้นอันเป็นผลกระทบจากสภาพแวดล้อม ความเจ็บป่วยจึงมีมูลเหตุจากความสัมพันธ์ของธาตุกับสภาพความเป็นอยู่ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงต้องปรับวิถีการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเวลาฤดูกาลที่แปรเปลี่ยนไปตามวัฏจักรของธรรมชาติเพื่อมิให้เกิดการเจ็บป่วย ด้วยทัศนคติเช่นนี้การเจ็บป่วยจึงเป็นเรื่องของธรรมชาติและการอยู่ร่วมอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติไม่ใช่เหตุการณ์ร้ายผิดปกติที่เกิดขึ้นกับชีวิตหรือต้องพยายามเอาชนะ แตกต่างจากทัศนคติการมองโรคของแพทย์แผนปัจจุบันที่ใช้ฐานความรู้แบบวิทยาศาสตร์มาอธิบายว่าโรคส่วนใหญ่เกิดจากจุลชีพหรือเชื้อโรคที่เข้ามาในร่างกาย เชื้อโรคจึงถูกมองเป็นผู้บุกรุกเข้ามาทำลายร่างกายและชีวิต เป็นภาวะการณ์ไม่ปกติที่มนุษย์ต้องต่อสู้และทำลายเชื้อโรคเหล่านั้นเพื่อให้ร่างกายและชีวิตกลับสู่ภาวะปกติ ทัศนคติเช่นนี้ในเบื้องต้นน่าจะประกอบสร้างขึ้นจากอิทธิพลของฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติเพื่อเอาชนะธรรมชาติ การแพทย์แผนปัจจุบันที่พัฒนาบนฐานของวิทยาศาสตร์จึงมุ่งมั่นเอาชนะโรคซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งของชีวิตมาตั้งแต่แรกแล้วนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ โรคต่างๆ ในมุมมองของแพทย์แผนปัจจุบันจึงมักถูกกล่าวถึงด้วยมโนอุปลักษณะการต่อสู้

3. การวิเคราะห์หน้าที่ของมโนอุปลักษณะในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์ ผู้วิจัยพบว่า ถ้อยคำอุปลักษณะจากมโนอุปลักษณะแบบต่างๆ สามารถตีความได้ค่อนข้างชัดเจนปราศจากความกำกวม เนื่องจากในการสื่อสารแต่ละครั้งหรือแต่ละปริจเฉท ผู้สื่อสารย่อมกำหนดว่าต้องการนำเสนอประเด็นอะไร เพื่อวัตถุประสงค์ใด และสื่อสารกับใคร ดังนั้นการใช้มโนอุปลักษณะในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์จะเห็นได้ชัดเจนว่า มโนอุปลักษณะทุกแบบถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อมุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เป็นหลัก ทำให้มโนอุปลักษณะแต่ละแบบถูกเลือกมาเพื่อถ่ายทอดความคิดให้ชัดเจนและไม่ปรากฏการตีความไปได้หลายแบบ ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากการใช้มโนอุปลักษณะในการสื่อสารอื่น เช่น ในปริจเฉทการเมือง ถ้อยคำอุปลักษณะจะมีความกำกวมเมื่อใช้แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อเลี่ยงการถูกฟ้องร้อง (Obeng, 1997) หรือในปริจเฉทวรรณกรรม (แนวมาตกรรม) ที่ใช้ถ้อยคำอุปลักษณะเพื่อนำเสนอตัวละครและอธิบาย

บุคลิกภาพของตัวละครให้ตีความได้หลายแบบ เพื่อสร้างความลึกซึ้งและคาดเดายากให้แก่ตัวละครที่เป็นฆาตกร (Gregoriou, 2002) เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่พยายามสะท้อนมุมมองการทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคในภาพรวมผ่านการใช้อุปลักษณะของผู้ใช้ภาษาถิ่นใต้ที่ปรากฏในปริศนาตำรวจและตำราการแพทย์ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจและศึกษาเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ในด้านนี้ได้อีก เช่น

1) ศึกษาโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคที่ปรากฏในปริศนาตำรวจและตำราการแพทย์ โดยเปรียบเทียบกับผู้ใช้ภาษาถิ่นอื่น ๆ

2) ศึกษาโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้ในปริศนาที่เป็นมุมมองของผู้ป่วย หรือศึกษาในปริศนาอื่น เช่น ปริศนาการพูด ปริศนารายการวิทยุ ที่นำเสนอผ่านมุมมองของแพทย์และ/หรือผู้ป่วย เป็นต้น

3) ศึกษาโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคใดโรคหนึ่งจำเพาะลงไป

4) ศึกษาเปรียบเทียบโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคตามทัศนนะของแพทย์แผนไทยกับแพทย์แผนปัจจุบัน

นอกจากประเด็นการศึกษาเพิ่มเติมข้างต้นแล้ว ข้อเสนอแนะในแง่การนำไปใช้ประโยชน์นั้น ผลการวิจัยครั้งนี้จะเอื้อต่อการทำความเข้าใจการสื่อสารในการรักษาโรคด้วยแพทย์แผนไทย หรือสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิธีการอธิบายถึงภูมิปัญญาด้านสุขภาพของท้องถิ่นแก่ประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักวิชาการ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สถาบันทักษิณคดีศึกษา จึงน่าจะได้นำข้อค้นพบจากการวิจัยนี้เผยแพร่แก่ประชาชนต่อไป